

Eroii noștri de zi cu zi – să scriem istorie!

Kápolnásfalu (*limba română: Căpâlnița*), localitatea subalpină

„Esența cunoștințelor de artă populară este de a căuta și găsi sufletul obiectelor, acele momente care sunt independente de timp și de loc, deoarece sunt factori umani eterni.”

Kovács Károly: Népművészet (Artă populară)

Kápolnásfalu (*limba română: Căpâlnița*) este o localitate situată în estul județului vechi Odorhei, un municipiu ce se întinde în județul Harghita de astăzi. Se întinde în primul planul zonei sud-vestice a Munților Centrali ai Harghitei, la o înălțime de peste 875 m deasupra nivelului mării, în zona slovacă Láz, pe un platou mare, care unește Bazinul Ciuc cu Odorheiul Secuiesc, la nord-est de autostradă. Localitatea se află la 30 km distanță de Miercurea Ciuc și la 22 km de Odorhei Secuiesc. Până în anul 1968, din punct de vedere al mediului și administrativ, a avut mai multe legături cu Odorhei Secuiesc, iar de atunci, sub aspect administrativ, face parte din Miercurea Ciuc, dar totuși, oamenii din sat prefer și acum să își rezolve diversele probleme în Odorhei Secuiesc. Până în anul 1968, Băile Homorod a aparținut din punct de vedere administrativ tot de Căpâlnița.

Comuna este o localitate alpină de înaltă altitudine, în unele locuri la înălțimi de peste 900 m deasupra nivelului mării. Nu are străzi abrupte, pe alocuri doar înclinate, existând o parte mai adâncită în zona de nord a comunei, așa-numitul Lok. Această regiune a satului este traversată de pârâul Homorodul Mic, a cărui apă cu o curgere rapidă alimenta în trecut joagăre. În zona interioară a comunei trece râul Csonka (*limba română: râul Ciungu*), denumit și râul Rákos-Homoród. În trecut a primit denumirea de râul bârfelor deoarece femeile care își spălau aici rufele discutau diverse noutăți sau dezbăteau cele mai actuale evenimente de prin sat. Ambele râuri izvorăsc din zona de margine a Harghitei, și prin Homorod se varsă în Olt. Suprafața comunei este bogată în resurse minerale, localnicii folosind cu drag până azi apa minerală de izvor din Felszeg (*limba română: Sâncrai*).

Alimentarea cu apă a comunei este bună, în cele mai multe gospodării se găsesc fântâni, însă pe la mijlocul anilor 80, s-a introdus în sat rețeaua de apă publică, din izvorul de sub Csonkaköszikla (*limba română: Piatra Ciungu*), astfel utilizarea fântânilor a devenit tot mai rară. Rețeaua de apă menajeră modernă este în curs de dezvoltare, în centrul satului funcționează deja foarte bine, iar pe străzile satului este în curs reînnoirea vechii rețele.

Clima din această comună era una răcoroasă în trecut, ningea timpuriu, zăpada topindu-se doar primăvara târziu, uneori în luna mai. Iernile sunt lungi și reci, iar verile scurte

și răcoroase. Proverbul spune: "Nouă luni sunt toate reci, iar restul trei tot nu sunt calde".

În urma încălzirii globale, clima a devenit mai moderată, în ultimii ani iernile devenind mai moderate, iar verile mai calde.

Înființarea și istoricul localității

Istoricul întemeierii localității Căpâlnița este strâns legat de istoricul localității Szentegyházafalu (*limba română: Vlăhița*), aflat la o distanță de 2 km (azi parte a orașului Szentegyháza/orașul Vlăhița), deoarece de-a lungul secolelor acestea s-au aflat sub conducere comună, din punct de vedere ecleziastic și administrativ.

Nu se cunoaște data exactă a înființării. Este probabil că teritoriul localității a fost locuit deja în secolele XII-XIII. Denumirea localității este oficială, în sursele scrise apărând pentru prima dată în secolul XVI.

În scrierile generate după 11 iulie 1566 în Odorhei, de către nobili și iobagi ce impuneau taxe pentru aceștia, localitatea a fost menționată ca *Jnnetseoolaffalu* (mai aproape de Odorheiu Secuiesc), cu 24 porți de iobagi.

În anul 1567, în scrierile întocmite de primipilii (*cel mai înalt grad între centurioni, în armata romană*) din Odorhei, ai căpitanului Telegdi Mihály, *Jnnetseolahfalu* figurează cu un singur primipil (Chygan Máté). În anul în curs, în scrierile întocmite odată cu eliminarea taxei de 25 denari, apar 28 porți, sub denumirea de *Masijkolahfalw*.

În scrierile principalilor de la sediul cu plata de impozit în valoare de 50 denari, localitatea apare și în anul 1576 sub denumirea de *Jnnekseóolahfalwa*, diferențiind-o de localitatea *Tulsoolafalu*, mai exact de localitatea Vlăhița.

Mai târziu, inspirându-se de la capela construită în zona alpină a Harghitei, se va denumi Kápolnásoláhfalu (*limba română: Căpâlnița*). Într-un document juridic din 23 iunie 1589, se scrie despre "satele vlahe din Căpâlnița". În scrierile din 1602, cu privire la secuii din Odorhei, puși sub jurământ de loialitate cezariană de către Giorgio Basta, apare sub denumirea de Kápolnásoláhfalu (*Kapolnas-Olafalú * Căpâlnița*), fiind o localitate locuită de doi primipili, un dorobanț, paisprezece secui liberi și o familie de iobagi. În anul 1614, s-au înregistrat în localitate trei primipili, patru infanteriști și treizeci și patru libertini. Libertinii (iobagii eliberați) erau privilegiații domnitorului Bethlen Gábor. După o sută de ani, au trăit în acest sat un total de optzeci primipili și familii de secui liberi, precum patru familii de argați.

Sub dominanța Imperiului Otoman, pe vremea cuceririi de 150 de ani, conform scrierilor și povestirilor tradiționale din acea perioadă, oștile aflate în raiduri militare au răscolit de mai multe ori satul și au nimicit populația acestuia. Acest fapt este susținut de un preot pe nume Istvánfy, în "Monografia" sa ce datează în anul 1724 (și care se află în Arhivele Arhiepiscopiei Alba Iulia), în care relatează că Bocskay István (căpetenia Transilvaniei între anii 1605 – 1606) a fost cel care a reinstaurat populația, formată mai ales din familii aduse din Miercurea Ciuc, Gyergyó (*limba română: Gheorgheni*) și Háromszék (*limba română: Trei Scaune*). Scopul căpeteniei era ca pe un teritoriu nelocuit, pustiu, să asigure trecerea, pentru a nu fi atacați de hoții care se ascundeau prin pădure și atacau de acolo.

Pe culmea denumită Kereszthegy din zona Munților Harghitei, în anul 1622 s-a ridicat o capelă în onoarea Sfinților Petru și Pavel, a cărei fundație a fost descoperită de către Orbán Balázs. Pe data de 29 august 1643, Papa Urban al VIII-lea, a permis o ceremonie de indulgență în cinste sfinților protectori ai localității. Din cauza furtunilor și intemperiilor, această capelă s-a deteriorat mult timp de un secol, iar din cauza distanței mari, vizitarea capelei era dificilă și obositoare pentru localnici, astfel, în anul 1710 s-a construit o nouă capelă, de data aceasta pe teritoriul satului. Papa Kelemen al XII-lea, prin scrisoarea sa din 13 mai 1721, a permis "reprogramarea" ceremoniei de indulgență în sat, tot în cinstea Sfinților Petru și Pavel.

În timp, capela s-a dovedit a fi o comoară, iar în anul 1797, s-a construit o biserică în locul acesteia. Locuitorii satului, din respect pentru vechea capelă, între anii 1844-1845, în cimitirul comunei, au construit o capelă mică în onoarea Sfintei Cruci.

Conform tradiției orale, primul locuitor al satului (se presupune că în urma celui de-al doilea stabiliment rural), a fost un cioban pe nume Oláh sau Fejér Máté (la Orbán Balázsnál a fost unul Oláh János), împreună cu fii săi, Oláh András și Oláh Dániel. Unul dintre fii săi s-a stabilit într-un sat de la granița cu Căpâlnița, în ogorul denumit Gyepű, apoi a deschis un han în partea de sus a satului, unde se opreau pentru un popas pe timp de noapte căruțele ce veneau dinspre Miercurea Ciuc și Odorhei și de unde porneau la drum împreună, pentru a evita cu succes zona mișunată de hoți. Pe parcursul timpului s-au stabilit secui liberi în sat, însă denumirea de Oláh a rămas vie în ambele sate. Chiar și printre specialiști în domeniu este neclarificată proveniența satului Oláh, este greu de decis dacă face referire la etnicitatea regiunii vechi (aceasta este explicația mai des întâlnită), sau provine de la numele unei persoane. Însă este cert faptul că atunci când în scrieri apare localitatea, aceasta era deja locuită de secui. Scrierile ce datează din secolul XVII susțin același lucru, deoarece în acelea figurează și numele de Tamás, György, Imre, Máté, Jánosi, Bíró, Jakóczi, Jakab, Elekes, Lőrinc, Miklós, Péter, Both, András, Tófalvi, Daniel, Benedek, Gothárd.

Locuitorii regiunii, dar chiar și în localitățile vechiului Odorhei, Căpâlnița este și în zilele noastre cunoscută ca Kicsioláhfalu (*limba română: Olafalăul Mic*), sau Kicsifalu (*limba română: Satul Mic*), deosebind-o de Nagyláhfalu (*limba română: Vlăhița Mare*), mai precis de Szenegyházsfalu (*limba română: Vlăhița*).

Istoricul celor două sate Oláh s-au contopit timp de mai multe secole. Până în anul 1838 au format o parohie, iar până la numire ca județ din anul 1867, au format o singură comună. Din punct de vedere al proprietății comune, Căpâlnița a devenit din anul 1863 independentă, iar între 1877-1930 a avut registratură comună cu satul Vlăhița. Localizarea geografică precum resursele se datorează pădurilor bogate, precum rolului de protecție ce facilitează trecerea dintre Miercurea Ciuc și Odorhei Secuiesc, deținând astfel privilegiu unice.

Localitatea deținea drept de paloș. Îi judecau imediat și pe loc pe infractorii capturați, iar judecata era executată conform tradiției locale, pe dealul de lângă sat. Acest loc este denumit până azi Spânzurătoarea.

Aceste privilegii erau conferite de către căpeteniile Transilvaniei locuitorilor de aici, iar mai târziu au fost aprobate și de către domnitorii casei Habsburgilor.

Prima scrisoare, care de fapt nu este o scrisoare de privilegiu, ci o dispoziție din partea domnitorului, a fost emisă de căpetenia Báthori István, pe 17 august 1572, cu scopul de a stopa anumite abuzuri în pustiul din Harghita.

Prima scrisoare de privilegiu pronunțată este datată 21 octombrie 1575, iar în aceasta, căpetenia Báthori István a ordonat că *"luând în considerare că locuitorii satului Oláh, ce trăiesc printre munți înzăpeziți, pe meleaguri sălbatice și sterpe, aceștia să nu fie deranjați de nimeni și să nu îndrăznească nimeni să îi răscolească și împovăreze."* Aceste privilegii au fost extinse pe data de 4 februarie 1577 de către Báthori Kristóf, locuitorii satului Oláh fiind scutiți de plata oricăror zeciuiei sau alte sarcini de plată. Pe 23 octombrie 1589, Báthori Zsigmond a întărit aceste privilegii și a ordonat comandantului de cetate Sygler János să împiedice distrugerea pădurilor celor din satul Oláh de către oricine. Căpetenia Báthori Gábor, pe 21 iulie 1609, a întărit din nou privilegiile și în afară de acestea, i-a scutit pe locuitorii satului Oláh de la orice servicii ordinare sau militare, ca *"prin eliminarea hoțiilor și animalelor sălbatice, să se asigure un drum printre nămeți și să se ofere cazare pentru cei care călătoresc pe acolo"*. Au fost scutiți și de la plata impozitelor, *"cu condiția ca atât ei, cât și urmașii lor, în fiecare an, pe propria cheltuială și muncă, să asigure o mie de plăci de lemn în cetatea de scaun săsească cea mai apropiată de ei, din Kőhalom (limba română: Rupea)"*, pentru căpetenie. Pe 8 mai 1614, în scrisoarea de donație emisă de Bethlen Gábor,

privilegiile sau extins în continuare, cerând în schimb ca locuitorii satului Oláh să trimită anual (în luna iunie) la Alba Iulia, 2000 de plăci de lemn fără defecte, pe propria cheltuială, cu ajutorul boilor și căruțelor proprii. În afară de asta, li s-a cerut să construiască pentru căpetenie, în limita granițelor, un joagăr bun, pe care să îl pună în funcțiune, și pentru care trebuiau să asigure *"anual 100 de butuci"* (trunchi de copaci), în mod obligatoriu. În Căpâlnița au funcționat și mai devreme joagăre (satul avea 44 joagăre pentru apă), acest lucru fiind dovedit de actul juridic din data de 20 iunie 1591, care amintește de joagărul lui Tamás János. Tot în acest an, Lőrincz György și András Balázs au intrat în proces pentru partea lor din "joagăr". Privilegiile întărite în anul 1618 au pronunțat faptul că nimeni nu poate ajunge la iobăgie, deoarece *"dacă cineva îi face datori pe concetățenii săi, dorește să îi facă iobagi, sau dorește să primească refugiați în astfel de calitate, bunurile aceleia vor fi ocupate de comună și va fi alungat din sat."*

Drepturile de privilegiu dobândite au fost întărite în anul 1631 și de Rákóczi György I. La adunarea națională din 17 noiembrie 1678 de la Alba Iulia, alături de scrisorii de privilegiu ale domnitorilor, drepturile primare ale celor două sate Oláh au fost introduse în lege sub formă de articole.

Dintre domnitorii din Casa Habsburgilor, Lipót I., mai apoi împăratul Carol, au întărit privilegiile satului Oláh, însă o dispoziție a guvernului emisă în anul 1711, i-a introdus în impozitarea pentru scaun. În anul 1742 și-au recâștigat dreptul de autoguvernare, însă în cadrul adunării naționale din 1790-91, s-a pus sub semnul întrebării reprezentanța lor națională. În anul 1794, în cadrul adunării naționale de la Sibiu, solii trimiși din Odorhei și-au ridicat cuvântul din nou împotriva dreptului de reprezentanță al satului Oláh, însă la ședința din 3 decembrie, prin decizia nr. 5, li s-a confirmat celor din satul Oláh că la fel cum a fost înainte, și acum vor avea drept vot în cadrul adunării naționale.

În anul 1801, pe lângă privilegiile deja existente, regele Francisc I., le-a oferit celor din satul Oláh dreptul de achiziționare în trei localități (de zilele Papei Gergely, a Sfinților Petru și Pavel, precum de Sfântul Andrei). Tot Francisc I. a donat în anul 1803 sigiliul satului Oláh, pe care Orbán Balázs îl descrie după cum urmează: *"Scut încadrat de emblemele Ungariei, Transilvaniei, Croației, Țărilor Slovace și Dalmației, care este împărțit în două secțiuni. În partea de sus, între trei stele aurii, apare un braț care ține o sabie, în partea de jos apare un munte și două biserici pe părțile opuse ale acestuia, precum scrisul «Sigillum privilegiatae communitatis Oláhfalviensis»"*.

Odată cu acordarea privilegiilor, domnitorii transilvăneni, precum adunarea națională au avut ca scop ca tot mai mulți oameni să se așeze în zonele de munte, sterpe, de sălbăticie, pentru a face mai sigur drumul de trecere prin marea sălbăticie, iar mai târziu pentru beneficiul domnitorilor ce au impus impozitarea prin producția plăcilor de lemn.

Privilegiile celor două sate Oláh au rămas mai mult sau mai puțin valabile până în anul 1876, însă adunarea națională le-a și restrâns parțial pe acestea: *"O parte din privilegiile satului Oláh au fost abrogate, și pentru a trăi după legile scaunului, acestea au fost impuse."*

Deși cele două comune au rămas sub aceeași conducere ecleziastică și administrativă, încă de pe vremea domnitorului Apafi Mihály, satul Căpâlnița trimitea soli la adunarea națională. Acest privilegiu a rămas valabil până în anul 1919.

Când așezările au fost întărite în mod suficient, numărul locuitorilor a început să crească, iar adunarea națională a început să anuleze anumite drepturi primare, să anuleze funcționarea satelor Oláh ca autoritate legală de sine stătătoare și le-a intabulat în comitatul Odorhei, supunându-le legilor acestuia.

Situarea și împărțirea localității

Căpâlnița este o localitate aglomerată obișnuită, închisă, aflată în zonă montană. Comuna este împărțită în patru sectoare, așa-numitele "tíz" (*limba română: "zeci"*): Altíz (*Plăieșii de Jos*) sau Alszeg, Tófalvi tíz sau Tófalva (*Tofalău*) (denumit și Tófala), Középtíz

(*Plăieșii de Mijloc*) sau Középszeg și Feltíz (*Plăieșii de Sus*) sau Felszeg. Străzile sunt destul de înguste, casele au fost construite chiar pe marginea drumului, fără garduri sau trotuare. Luând în considerare poziționarea clădirilor una față de cealaltă, în sat sunt prezente două tipuri de curți: curțile grupate, unde hambarele și grajdurile sunt poziționate cu fața la poartă, în paralel cu strada, separat de casa de locuit, sau curțile restrânse, unde casa de locuit, grajdul, hambarul și alte clădiri se află construite una după cealaltă, într-una din părțile proprietății.

Clădirile au fost construite din lemn, pe fundație de piatră. Mai nou se fac și construcții din cărămidă, tot pe fundație de piatră, care sunt mai înalte decât vechile case. Până la începutul secolului trecut, casele erau acoperite cu șindrile, iar începând din anii 20, s-a trecut gradual la acoperirea cu țigle.

Până în anul 1950, toate casele aveau porți secuiești: cu porumbare, cu acoperiș împletit, sau porți secuiești pietonale, ori porți secuiești mici.

Locuitorii acestei așezări

În baza scrierilor ce provin din diverse perioade, putem să creăm o imagine destul de omogenă privind structura socială a celor două localități înfrățite. În această societate, procentul iobagilor și jelerilor este nesemnificativ. Circumstanțele geografice au făcut ca această regiune să fie inadecvată pentru formarea proprietăților feudale. Locuitorii satului Căpâlnița nu au primit privilegii gratuite timp de atâția ani, ei au lucrat din greu pentru acestea: au protejat călătorii ce erau în trecere, s-au luptat cu hoții și animalele sălbatice și au luptat din răsuputeri pentru supraviețuire. Pe durata secolelor secuiei mutați aici s-au acomodat cu condițiile meteo dure și cu munca grea, iar localitatea a început să se dezvolte puternic.

Alături de agricultură și creșterea animalelor, s-au ocupat în special cu exploatarea și prelucrarea lemnului. Conte Teleki József a scris în anul 1799 despre satul Oláh din Căpâlnița după cum urmează: *"Locuitorii satului trăiesc din comerțul cu plăci de lemn și din țesut. Din masivi, primesc cei mai frumoși brazi, din care fabrică în joagăre plăci de lemn și șindrile, pe care apoi le vând la Sighișoara, Târgu Mureș și Alba Iulia. Din banii câștigați astfel, își cumpără cereale, grâu turcesc, deoarece pe pământurile lor se poate cultiva doar ovăzul."*

Conform unor scrieri populare, în 1868 existau înregistrați 1540 locuitori, iar în 1910 numărul lor a crescut la 1877 locuitori.

Conform recensământului din 1941, numărul de locuitori este de 2556, din care 1011 bărbați, 1030 femei și 525 copii. Conform Monografiei întocmite în acest an de către directorul și cantorul Tamás Mihály, oamenii din acea perioadă erau *"în general de statură medie, însă există printre aceștia și bărbați frumoși, care sunt destul de puternici, deoarece ridică greutatea mari încă din tinerețe la exploatarea lemnului. Au un caracter rezistent. Cad foarte rara la pat din cauza bolilor. Și în acele momente sunt îmbrăcați și pregătiți în orice moment să se ridice din pat."* Oamenii ce au trăit în acea perioadă sunt numiți deseori muncitori, femeile poate s-au implicat și mai mult în activitățile de muncă, deoarece alături de munca pe câmp și de munca în gospodărie, s-au ocupat și de țesut și împletit.

Numărul de locuitori ai satului a fost în anul 1992 de 2119 persoane, din care 2114 s-au declarat maghiari și 5 locuitori s-au declarat români. În anii 2000, a scăzut numărul de locuitori, mulți s-au angajându-se în străinătate, dar se poate observa și o tendință de reîntoarcere la origini.

La începutul secolului XX, atât din cele mai multe localități secuiești, cât și din Căpâlnița, tinerii au plecat ca ucenici, să învețe meserie, sau s servească, deoarece pământurile de calitate proastă nu au putut să întrețină familiile numeroase. Din dezvoltări cunoaștem că în anul 1941, 67 de persoane au trăit o perioadă mai îndelungată departe de sat, *"dintre aceștia 40 de fete încă din perioada de dinaintea alipirii, iar pentru reîntoarcerea acestora, primăria a făcut demersurile necesare."* Și acest fapt dovedește că tinerii săteni au

plecat numai pentru lucru și să învețe, iar după ce au câștigat bani necesari pentru zestre, sau după ce au trecut anii de ucenicie, toți au revenit în satul natal.

În Căpâlnița nu a existat nici o așezare industrială, până în anii 1950 industria casnică fiind destul de dezvoltată. Aproape orice bărbat era priceput la o meserie de prelucrare a lemnului, iar pentru construirea de case, grajduri sau hambare, nu era necesar să aducă maiștrii din alte localități. Cada de baie, ciubere, cade simple, fus pentru țesut, războaie de țesut, linguri de lemn, coveți, porți de lemn, toate se fabricau la nivel local.

Își fabricau singuri și mobilierul, pentru uz personal. În anii 1700, au fabricat mobilier bordurat și sculptat: scaune, mai apoi scaune de împletit prevăzute cu spătare, mese, masă cu sertare ascunse (care aveau o porțiune secretă), băncuțe fără spătare, suport pentru vase cu raft și cu un dulap de depozitate alimente în partea de jos, paturi, precum lăzi pentru zestre. Toate acestea erau nevopsite, uneori cu modele frumoase, sculpturi caracteristice, care erau făcute cu un cuțit sau cu briceagul. Mai târziu au intrat în modă mobilierul vopsit, acestea fiind în mare parte fabricate din lemn de brad. Pe mobilierul fabricat în anii 1800, se pot observa diverse motive florale sau de frunze (motive de decorare din plante), pe fundale de culoare verde închis, albastru închis sau maro-vișiniu. Pentru vopsit s-a utilizat vopsea preparată în casă, cu conținut de clei. Pe la mijlocul secolului XX., au dispărut multe piese de mobilier, în locul acestora apărând mobilier fabricat în ateliere de tâmplărie, iar mai târziu cele fabricate industrial, sau cumpărate din magazine.

Pe vremuri, îmbrăcămintea familiilor, precum textilele din gospodărie erau fabricate de femei acasă. Materialul de bază al acestora era cânepa și lâna de oaie, care se colectau tot în propriile gospodării, deci nu se cumpărau. Iarna era în mod special perioada de împletit și țesut, atunci se confecționau ciorapii albi pentru bărbați, vestele de culoare neagră și paltoanele, gențile, cergile, păturile și ranițele. Fetelor ce urmau să se căsătorească, femeile din familie de pregăteau zestrea, țesută cu diverse modele de broderie. La sfârșitul anilor 1950, textilele din comerț au luat aproape în totalitate locul îmbrăcămintei fabricate în casă. În anii 60-70, la întâlnirile de lucru manual organizate pentru femei, au reînviat spiritul modelelor de lucru manual și au început să lucreze din nou fețe de mese cu broderii frumoase, precum țesătură roșie pentru rochiile secuiești. Mulțumită muncii de cercetare, în anul 2000 s-a cusut prima rochie secuiască din țesătură brodată, care este o copie a rochiei secuiești țesute și cusute în anul 1938. În zilele noastre, rochiile secuiești pentru fete sunt cusute din țesătură de culoare roșie, iar cele pentru femei din material brodat vechi.

Secuii vechi nu s-au amestecat în general cu nimeni, tinerii feciori rareori își aduceau neveste din alte localități. Cu timpul, acest lucru s-a mai schimbat, sunt tot mai mulți care se căsătoresc/s-au căsătorit din alte localități.

Administrația de stat, precum notariatul întemeiate în anul 1941, precum în urma naționalizării din 1948, au adus multe schimbări radicale în comună. Până în anii 1950, activitatea principală a locuitorilor era exploatarea forestieră, însă odată cu apariția și dezvoltarea industrializării, un mare procent al bărbaților din sat s-au angajat în minele de fier din Vlăhița, în minele de caolin din Băile Harghitei, sau în careva fabrică din Odorheiu Secuiesc. Având în vedere că solul nu era destul de fertil, iar stratul de suprafață era subțire, astfel cultivarea cu mașini mari devenind inadecvată, colectivizarea a ocolit acest sat. Proprietatea existentă a fost moștenită conform vechilor obiceiuri de către cei tineri, iar alături de munca pentru stat, fiecare își întreținea propria gospodărie. În anii 70 și 80, o mai mică parte a femeilor au început să lucreze în cooperativele orașelor mai mici din jur, în industria ușoară, unele dintre ele chiar în fabrica de fier din Vlăhița. Alături de mersul la muncă și-au efectuat sarcinile gospodărești și nu au renunțat la țesut. Așa cum muncile agricole și exploatarea lemnului au fost învățate de la tată la fiu, așa și țesutul și împletitul au fost învățate de la bunici și mame la fiicele acestora. (La sfârșitul anilor 80 nu prea exista vreo fată tânără, sub 14 ani, care să nu cunoască țesutul!)

După schimbarea de regim din 1989, fabricile din zonă au fost închise rând pe rând, la fel și minele și industriile, astfel bărbații si-au pierdut locurile de muncă la stat. Majoritatea bărbaților au început să lucreze în agricultură și creșterea animalelor. Privatizarea pădurilor a demarat exploatarea de lemn ce în trecut era considerată nerezonabilă și ilegală, și s-au construit mai multe fabrici de prelucrare a lemnului, cu benzi de ferăstrău pentru tăierea trunchiurilor de copaci. Având în vedere că familiile au rămas fără o sursă sigură și constantă de bani, marea majoritate a femeilor au început să lucreze în noile fabrici de industrie ușoară, iar bărbații au rămas acasă pe lângă gospodărie. Prin rolul modificat al femeilor, scaunele de țesut din gospodării au ajuns prin poduri, hambare, și astfel o meserie străveche, țesutul de la fiică la mamă, a încetat să mai existe.

Locuitorii satului sunt de secole întregi secuii. Dintre numele de familie înregistrate în secolul XVII, cele de Tamás, György, Máté, Bíró, Elekes, Lőrinc, Péter, Both, Tófalvi, Daniel, Benedek se pot întâlni și azi. În afară de acestea, sunt des întâlnite și numele de familie Csiki, Balázs, Gergely, Gedő, Márton, Kele. Cel mai popular nume de familie din sat este cel de Both, care are un trecut mai vechi de patru sute de ani. Prima dată a apărut în anul 1597, în legătură cu moștenirea orfanilor lui Both Péter. În anul 1614, apare numele secuiesc al lui Both Péter al II-lea, supus serviciilor militare, iar în scrierile din anul 1627, apar privilegiații Both Péter și Both János. Cândva, familia juca un rol de lider în viața celor două sate Oláh și au purtat denumirea de "eroic și național". Locuitorii satului și-au păstrat cu devotație religia catolică timp de mai multe secole.

Biserică, școală, cultură

La sfârșitul secolului XVIII, cele două sate se aflau sub aceeași administrație ecleziastică, însă până atunci Căpâlnița s-a ridicat la un nivel de pe care a putut porni spre drumul individualizării. Între 1797-1800, în locul capelei demolate s-a construit o biserică mare și impunătoare. Ca filială a Bisericii, în anul 1834, episcopul transilvănean Kovács Miklós a permis ținerea unui cantor separat, iar pe 1 ianuarie 1838 satul a fost ridicat la rang ecleziastic. În comunitatea ecleziastică nou formată, a servit preotul Varga Sándor timp de 32 de ani.

În Băile Homorod ce aparțineau de comuna parohială, între anii 1763-1765 s-a construit o capelă mică, ca mulțumire din partea lui Lázár János, un catolic armean din Erzsébetváros, ca memoriu pentru vindecarea sa. Capela a fost sfințită în cinstea Sfântului Ioan Botezătorul.

Populația satului este și azi de religie catolică, sunt puțini de altă religie, doar ce care au ajuns în această localitate prin căsătorie.

Istoria școlii este strâns legată de cea a comunei parohiale. Nu deținem date exacte cu privire la înființarea școlii, însă știm din documentele vechi că în anul 1758, școala a funcționat cu două cadre didactice. Pe acea vreme, Vlăhița aparținea de comunitatea parohială, astfel sarcinile școlare erau îndeplinite de învățătorul cantor delegat, sau de preoții franciscani care soseau din Odorhei. Școala romano-catolică avea două cadre didactice în anul 1768. La individualizarea din anul 1838, conform notelor preotului Varga Sándor ce

servea în acea vreme, la sosirea sa deja funcționa o școală aici, însă predarea nu era satisfăcătoare, dominând înapoierea și ignoranța. Varga Sándor a reorganizat educația, a pus bazele menținerii materiale a școlii, iar în anul 1839, școala funcționa deja bine cu ajutorul unui învățător cantor și un ajutor de învățător.

În anul școlar 1872/73, fetele învățau separat de băieți. În anul 1874 s-a înființat primul Consiliu Școlar. Începând cu anul școlar 1876/77, înregistrarea numerotată a elevilor avea loc deja în școală. În acest an școlar, 102 băieți și 112 fete frecventau obligatoriu școala.

În anul 1906, școala funcționa cu 4 cadre didactice, iar în 1934 au ajuns să predea 5 cadre didactice. În anul 1936 statul român a construit o școală de stat ce funcționa cu 4 cadre didactice, menținându-se până la alipirea Transilvaniei. În anul 1941, fiind școală regală populară maghiară, au predat la început două, mai apoi patru cadre didactice. În aceste vremuri, conform notelor directorului și cantorului Tamás Mihály ”*școlile confesionale și de stat funcționat în cea mai mare armonie*”.

În anul 1976 a început reconstruirea vechii clădiri a școlii, unde predarea a început în anul 1978. Între anii 2011-2012, clădirea școlii a fost reînnoită în totalitate, fiind echipată cu încălzire centrală și echipamente moderne.

În anul 1991, școala a preluat numele colecționarului de Trandafiri sălbatici, Kriza János, asumându-și astfel păstrarea și răspândirea artei populare și tradițiilor populare.

În anii 1920, satul avea o casă de cultură încorporată în cadrul primăriei. În anul 1965, s-a construit o nouă casă de cultură, cu o sală de evenimente cu 500 de locuri și un club. În această clădire funcționează și biblioteca comunei.

Locuitorii comunei, alături de munca grea de pe câmp, erau interesați și de cultură. Circulau mai multe reviste prin sat, în Monografia amintită mai devreme, învățătorul Tamás Mihály amintind următoarele: *Magyar Nép/Neamul Maghiar*, *Nemzeti Újság/Ziarul Național*, *Erdélyi Gazda/Gospodarul din Transilvania*, *Magyar Lapok/Ziare maghiare*, *Erdélyi Tudósító/Știrile din Transilvania*, *Hargita/Harghita*, *Új Magyarország/Noua Ungarie*, *Új nemzedék/Noua națiune*, *Függetlenség/Libertatea*, *Vasárnapi Harangszó/Clopotul de duminică*, *Szív/Inima*.

În comună se organizau deseori evenimente pentru iubitorii de artă, organizate de către învățători. În cadrul acestor evenimente participau tinerii și proaspeții căsătoriți din sat, prezentând în special piese de teatru popular. Încasările erau oferite organizațiilor caritabile din sat (*Vöröskereszt/Crucea Roșie*, *Oltáregylet/Societatea altarului*, *Szent Kereszt Hadsereg/Armata Sfintei Cruci*).

Viața culturală a satului este menținută de învățători. După închiderea școlilor confesionale, aparițiile pe scenă nu au încetat, scenetele de teatru populare fiind în timp înlocuite cu piese de teatru clasice și contemporane. După revoluția din 1989, în ceea ce privește scenetele de la casa de cultură, cele de durată mai scurtă au devenit mult mai solicitate.

În Căpânița nu există loc de memoriu istoric sau ruine, însă localnicii au ridicat din când în când câte un monument memorial.

Față în față cu Bisercia, două monumente memoriale veghează amintirea eroilor căzuți în cel de-al doilea război mondial.

La intrarea în Biserică se află o cruce veche din piatră, care a fost ridicată pe 10 iunie 1910 de către cei care imigrau din comună spre America. Tot în curtea Bisericii se găsește o cruce de lemn ridicată în secolul XIX, despre care s-a notat că a fost reacoperită și revopsită de către Lőrincz Andrásné, în anul 1853 ”în memoria fiului ei András, care a decedat în Italia, în timp ce servea ca soldat”.

În curtea din fața școlii se găsesc două monumente memoriale: un stâlp milenar funerar din lemn sculptat, care a fost ridicat în anul 2000, împreună cu un picior de clopot sculptat pentru școală, ridicat în toamna anului 2001 de către comunitatea școlară.

În fața Primăriei stă un monument memorial al anului 1848, care a fost ridicat de comună în locul unei cruci ce provenea tot din 1848.

În a doua parte a secolului XX., pentru ca materialul etnografic colectat a ajuns la un loc de cinste, iar în anul 2005, Fundația Școlară Kriza János a reînnoit o casă tradițională veche primită din partea comunei și a declarat-o casă tradițională și tezaur public. Casa țărănească ce a reprezentat un cămin pentru noua casă tradițională, a fost intabulată pe data de 29 noiembrie 1897, pe numele lui Orbán Pál. Moștenirea a trecut de la tată la fiu, ultimul locuitor al casei fiind Orbán Ferenc, până în anul 1994. Casa este una tradițională, divizată în trei – casă de locuit, cameră de baie, cămară și pridvor – cu pereții humuiți. Casa este decorată cu obiectele etnografice colecționate de doamna învățătoare Balázs Irén. Aici putem găsi un pat cu așternut, lăzi de lemn vopsite și sculptate, băncuțe vopsite, castroane, leagăne, unelte pentru țesut și împletit, vase din ceramică, unelte din lemn și echipamentele folosite în agricultură. Mare parte a obiectelor provine din anii 1800, însă se găsesc și lădițe sculptate cu motive din anii 1700, alături de solnițe și mese cu sertare ascunse.

Istoria satului și viața din trecut a locuitorilor nu ar fi cunoscute pentru locuitorii de azi din Căpâlnița fără munca de cercetare sânguincioasă a doamnei învățătoare Balázs Irén. În același timp, opera sa dăinuie și în viața spirituală și culturală a satului. Este respectată nespus de mult în sat pentru activitatea sa didactică dar și ca învățător popular.

Balázs Irén, născută Lőrincz, pe data de 1 aprilie 1927, în Căpâlnița. A promovat primii șapte ani de școală în satul natal, plăcându-i să citească mult încă din perioada școlii primare, citind cu drag despre istoria satului, iar din povestirile tatălui ei despre obiceiurile sătești, a învățat iubirea și respectul pentru meleagurile natale. Între anii 1941 și 1948, a fost elevul Institutului Pedagogic Reformat din Odorheiul Secuiesc, iar după obținerea cu succes a diplomei de pedagog, în toamna anului 1948, a primit o distincție din partea episcopului Márton Áron pentru clasele primare ale școlii romano-catolice din Căpâlnița. Din păcate în același an școala a fost naționalizată, însă doamna învățătoare a rămas acolo și s-a căsătorit cu Balázs István, funcționar din Căpâlnița.

De la începutul carierei sale pedagogice, a fost participantă activă a vieții didactice, dar și a vieții culturale a satului. Între anii 1948 și 1956 a fost organizatoare a rolurilor actoricești ale tinerilor, i-a instruit pentru piese de teatru, precum le-a și regizat pe acestea. În luna septembrie 1959, regimul din acea perioadă, fără nici o motivare, i-a interzis să mai predea, iar apoi, tot fără vreo motivare, în luna mai 1961, a putut să își reia activitatea didactică. A activat în cadrul carierei sale pedagogice cu maximă pregătire, coerență și strictețe, până în anul 1982 când s-a pensionat. Munca sa pedagogică a fost caracterizată pe tot parcursul activității sale de simțul vocației, angajament și onestitate. A avut bune relații cu părinții elevilor, scopul ei fiind ca nici un copil să nu rămână analfabet. Atât colegii ei, cât și părinții elevilor, au considerat-o un cadru didactic sever, dar cu simțul onestității.

Datorită muncii sale precise, precum a unei prezențe ferme și îndrăznețe, i s-au alocat sarcini de conducere, ce implicau responsabilitate: a activat ca director adjunct, director cultural, președinte consilier, precum ca președinte al asociației femeilor. Timp de mai mulți ani a organizat activitățile din cadrul *Orei femeilor*, unde le-a învățat pe femei și fete (re-învățat) modele de broderie aproape date uitării, precum le-a îndreptat atenția către păstrarea

tradițiilor.

Datorită muncii sale perseverente și consecvente, precum a activității sale de bună organizatoare, a ajuns la nivelul în care în anii 60 și 70, toate elevele aveau port popular secuiesc, țesut cu ață roșie, iar băieții aveau șosete albe din pânză, cămașă secuiască tradițională și vestă din pânză neagră.

Și-a dat seama încă timpuriu că obiectele de uz ale strămoșilor, uneltele de lucru țărănești, mobilierul vechi, țesăturile și portul popular lipsesc tot mai mult din viețile familiilor locale și sunt lăsate în urmă. A demarat o lucrare de cercetare istovitoare, mergând de la casă la casă, din pod în pod, cerând sau cumpărând pe banii ei piese tradiționale valoroase, pe care mai apoi le-a plasat în propria casă, și mai târziu în una din încăperile casei de cultură. Odată cu această activitate de colectare, a început să întocmească o descriere a satului, însă în urma unei percheziții la domiciliu, autoritățile de poliție din acea vreme au distrus aceste materiale. După încheierea activității sale didactice active, și-a continuat munca de colectare și a lărgit gama articolelor colecționate amplasate acum în incinta școlii. A reînceput să lucreze la planul avut de mult timp, o lucrare monografică a localității Căpâlnița, cartea sa publicându-se în anul 1996.

Ca o încoronare a dragostei sale pentru un scop propus și pentru popor, în anul 2005 s-a inaugurat acea casă tradițională care a fost deservită și decorată de materialul folcloric colecționat de către doamna învățătoare Irénke (*limba română: Irina*).

Fără munca valoroasă a doamnei învățătoare Balázs Irénke, multe obiecte tradiționale valoroase s-ar fi pierdut, am avea mai puține informații cu privire la istoricul localității noastre, într-un cuvânt, Căpâlnița ar fi un sat mai sărac.

În Căpâlnița, munca depusă de doamna învățătoare Irénke (*limba română: Irina*) este considerată foarte valoroasă de cei pentru care este important respectul față de meleagurile natale, viața strămoșilor, cunoașterea tradițiilor. Chiar și la vârsta de 90 de ani, este interesată de destinul casei tradiționale și își continuă activitatea de colecționare. Foștii ei elevi, femeile ce frecventau cercul de lucru manual, precum foștii colegi, vorbesc cu drag despre dânsa. Drept certificare, vom prezenta niște amintiri:

Am dori să vă adresăm niște întrebări legate de doamna învățătoare.

1. *Cum s-a numit învățătoarea dumneavoastră?*

György Enikő (51 ani): Balázs Irén

Ozsváth Mária (55 ani): Balázs Irén

Elekes Erzsébet (58 ani): Balázs Irén

2. *Timp de câți ani v-a predat?*

Gy.E: 4 ani

O.M.: 4 ani

E.E.: 2 ani

3. *Între ce ani de studio v-a predat?*

Gy. E: 1972-1976

O.M.: 1968-1972

E.E.: 1966-1968

4. *Care a fost prima dumneavoastră impresie despre doamna învățătoare?*

Gy.E.: Părea severă, dar avea un suflet bun.

O.M.: Era foarte amabilă, drăguță și prietenoasă cu cei mici. O iubeam cu toții.

E.E.: Un om deschis și corect, caracterizată prin onestitate, corectitudine.

5. *Ați iubit-o pe doamna învățătoare?*

Gy.E.: Da, o iubeam foarte mult.

O.M.: O iubeam foarte mult.

E.E.: O iubeam pentru că nu făcea diferențe între copiii mai slabi, mai neajutorați și între cei cu capacități mai bune sau din familii mai bogate.

6. *Comparând-o cu alți învățători cunoscuți, ca și copil, cum ați văzut-o pe doamna învățătoare?*

Gy.E.: Fiind copii, consideram că noi avem cea mai bună doamnă învățătoare.

O.M.: Era foarte drăguță, dar și severă, însă iubea copiii, toți copiii de care s-a ocupat au învățat să scrie, să citească, să numere.

E.E.: O căutam și în învățătorii pe care i-am avut după dânsa. Pentru mine a fost un model în viață.

7. *A existat vreo materie pe care a pus un accent mai mare doamna învățătoare?*

Gy.E.: Da, matematica, limba română și limba maghiară.

O.M.: A pus accent mai mult pe limba maghiară și pe matematică.

E.E.: Nu mai rețin materiile, însă era definitiv faptul că m-a învățat să scriu, să citesc și să număr.

8. *Ce activități a organizat cu clasa?*

Gy.E.: După mese de ceai, excursii, piese, evenimente de ziua femeilor.

O.M.: Ne-a învățat dansuri populare secuiești, a ținut ore de lucru manual, i-a învățat pe băieți să sculpeze în lemn, iar pe fete mai multe tipuri de cusături.

E.E.: Încă de prin acele timpuri era foarte interesată de obiectele vechi, pe care le-a colecționat și le-a păstrat pentru generațiile viitoare.

9. *Cum s-a ocupat de copiii cu o capacitate mai limitată?*

Gy.E.: A pus un mare accent pe copiii cu probleme, ocupându-se de aceștia atât în timpul orelor cât și separat.

O.M.: Copiii rămâneau la școală după orele de curs pentru a fi ajutați.

E.E.: S-a ocupat de aceștia cu o răbdare imensă, acordându-le atenție deosebită.

10. *Acum la maturitate, cum vă amintiți de doamna învățătoare?*

Gy.E.: Atunci am considerat că era foarte severă, însă acum sunt de părere că a fost un lucru bun că ne-a tratat cu severitate.

O.M.: Era amabilă și drăguță, învățătorii de acum ar trebui să îi urmeze exemplul.

E.E.: Mă gândesc mereu cu drag la dânsa, în special pentru că suntem din același sat și sunt și eu pedagog, deci întotdeauna a existat/există o strânsă legătură între noi.

11. *A rostit vreo frază de-a lungul carierei didactice, de care vă amintiți în mod special?*

O.M.: Nu îmi amintesc de nimic în mod special.

E.E.: Poate faptul că era cinstită și dreaptă, era foarte important pentru dânsa să fim sinceri unii cu alții.

12. *Acum la maturitate aveți o părere diferită în ceea ce privește modalitatea de predare a doamnei învățătoare?*

Gy.E.: Nu mi-am schimbat părerea în acest sens.

O.M.: Doamna învățătoare ne-a predat foarte bine, a avut o metodă deosebită..

E.E.: Nu mi s-a schimbat părerea, o voi păstra până la sfârșit.

13. *Ați urmărit activitatea didactică a doamnei învățătoare și după ce nu i-ați mai fost elev(ă)?*

Gy.E.: Nu am urmărit activitatea dânzei.

O.M.: Da, i-am urmărit activitatea.

E.E.: Având în vedere că și eu lucrez în învățământ, aplic metode asemănătoare și nu fac diferențe între copii.

14. *În tot acest timp, doamna învățătoare a locui în sat?*

Gy.E.: Da, și acum trăiește aici în sat.

O.M.: Igen, most 90 éves volt áprilisban, és azt kívánjuk, hogy még éljen közöttünk.

E.E.: Da, locuiește aici.

15. *A luat parte la activitățile culturale ale satului?*

Gy.E.: Da, a luat parte la acestea.

O.M.: Da, a predat piese de teatru și dansuri.

E.E.: În mare parte, crearea muzeului satului a fost demarat de dânsa și prin activitatea sa de colecționare.

16. *Care este cea mai dragă amintire pe care o aveți legat de doamna învățătoare?*

Gy.E.: Când eram neastâmpărați, ne lovea peste palmă cu crenguțe de măceș, nu vom uita niciodată acest lucru.

O.M.: În pauze ne adunam mereu în jurul dânzei, ca puii pe lângă cloșcă, era drăguță cu toți și nu făcea diferențe între copii.

E.E.: Am considerat-o corectă pentru felul în care a predat și felul în care a tratat copiii. (Întrebările și interviul au fost formulate de către Deák Csaba, elev în clasa a V-a.)

Viața culturală a satului Căpâlnița, în a doua parte a secolului XX, a fost condusă de doamna învățătoare Both Rákhel.

Both Rákhel (născută Lőrinczi) s-a născut pe 15 martie 1934 în Küsmöd (*limba română: Cușmed*). A fost o mare trăire a sa din copilărie intrarea maghiară din anul 1904, în acel an fiind elevă în clasa întâi. A absolvit primele șase clase în satul natal, apoi și-a finalizat studiile gimnaziale în Gimnaziul Unitar Reformat din acea vreme, din Etéd (*limba română: Atid*). Din anul 1949 a fost elevă a Școlii Pedagogice pentru Fete din Odorheiu Secuiesc, unde a obținut diploma de pedagogie în anul 1953. Marele ei vis era să învețe matematică la facultate, însă acest lucru nu a mai avut loc din cauza decesul mamei sale, în anul 1951. Și-a început cariera didactică în anul 1953, în zona Banatului, predând în școli din localitățile Búziásfürdő (*limba română: Buziaș*), Szapáryfalva (*limba română: Țipari*) și Nagybodófalva (*limba română: Bodo*). Din cauza numărului tot mai scăzut de copii, a cerut să fie transferată în localitatea natală, astfel a ajuns pe data de 8 februarie 1956 în Căpâlnița. Aici s-a căsătorit cu profesorul de fizică și chimie din sat, Both József, cu care au avut doi copii, fiica Emőke (născută în anul 1958) și fiul Levente (născut în anul 1961), pe care i-au crescut în spiritul corectitudinii și respectului.

În primii șase ani a predat limba și literatura maghiară la clasele mari. A considerat că este important ca elevii să iubească literatura maghiară, precum să își dezvolte abilitatea de a scrie corect în această limbă. A fost foarte atrasă de organizarea evenimentelor culturale, chiar la sfârșitul primului an școlar din Căpâlnița prezentând cu elevii ei un scenariu de mare anvergură cu titlul *Patrimoniul războinic al lui Petőfi* (limba maghiară: *Petőfi harcok öröksége*). La Crăciunul aceluiași an, a predat și regizat cu cei adulți opera de teatru tradițional *Răul satului* (limb maghiară: *A falu rossza*), iar din încasările pentru aceste roluri de succes, s-a achiziționat prima stație radio a școlii (pe atunci existau numai 1-2 aparate radio în sat).

Din toamna anului 1963 a activat ca învățătoare la clasele primare, până la pensionarea sa din anul 1989, iar ca pensionară a mai predat până în anul 1944. A predat în total timp de 41 de ani, din care 39 de ani în Căpâlnița, unde a predat și a format elevi, având aptitudini pedagogice deosebite, printr-o muncă persistentă și coerentă, tratând cu respect elevii claselor încredințate dânzei. Succesul pe care l-a avut se datorează și faptului că a menținut bune relații cu părinții, pe parcursul vizitelor la domiciliu explicându-le cum își pot ajuta copiii la învățătură.

Activitatea sa a cuprins mai multe substraturi: actorie împreună cu elevii, conducerea grupelor de teatru pentru adulți, precum activități bibliotecare în cadrul școlii și al comunei.

A organizat pentru elevi concursuri de beletristică și de recitare poezii, precum i-a învățat piese de teatru și diverse scenete pentru fiecare sărbătoare a anilor școlari. În fiecare an școlar a prezentat cel puțin o scenetă împreună cu elevii ei, chiar și în ultimul ei an de predare. Elevii dânzei au participat și la concursuri de cultură, micii ei povestitori câștigând de mai multe ori premii la nivel național în anii 60 și 70 (de exemplu în anul 1967 Benedek Mihály – Mihăiță (limba maghiară: *Misike*) din clasa I., al doamnei învățătoare Ráki – a primit premiul întâi în Cluj, pentru prezentarea poveștii denumite *Cei trei țapi mici și teribili* (limba maghiară: *A három kicsi fergeteges kecskebak*). Deseori a acceptat să predea la nivel școlar organizarea unui eveniment organizat cu prilej de sărbătoare, când i-a învățat pe elevii din diverse clase, selectați într-un grup, poezii, cântece, scene literare sau alte scene.

Începând cu anul 1956, a condus grupul de actorie al satului. În general îi învăța anual pe tineri, de Crăciun și cu ocazia carnavalului, câte o scenetă compusă din trei acte. Membrii grupului de actorie, fete și băieți tineri, sau tineri căsătoriți, participau cu drag la probele de seară, urmau instrucțiunile doamnei învățătoare și o respectau pentru munca continuă depusă de dânsa. Pregătirile active și-au arătat mereu roadele: în comună, toate spectacolele au fost însoțite de aplauze puternice, chiar și cele în care au urcat pe scenă în alte localități. În cadrul concursurilor de cultură, tinerii de Căpâlnița au prezentat scenete compuse dintr-un singur act, însă acestea nu le-a considerat niciodată atât de apropiate ca pe cele de mare anvergură, compuse din trei acte. Doamna învățătoare Ráki nu a fost doar regizor și pedagog al pieselor de teatru, ea a și organizat tinerii actori și a creat pancartele pentru fiecare eveniment în parte. A dus această muncă până în anul 1985, cu mare iscusință, respect și perseverență, oferind un divertisment de clasă locuitorilor comunei, precum un mod inteligent de petrecere a timpului liber tinerilor. Pe parcursul celor aproape 30 de ani, le-a predat tinerilor peste 30 de scenete formate din trei acte, și numeroase scenete formate dintr-un singur act.

În calitatea sa de cadru didactic ce a predat limba maghiară, de la începuturi a activat și ca voluntară în sarcinile organizatorice ale bibliotecii școlare. A sistematizat stocul de cărți și a format și instruit cu drag obiceiurile de lectură ale elevilor. Mare parte a copiilor obișnuiau să citească mult, nu doar lecturile obligatorii pentru acasă, ci și literatură pentru copii și tineret recomandată de doamna învățătoare. În anul 1965 a preluat conducerea bibliotecii comunei, și cu mici întreruperi, a efectuat această sarcină cu mare pricepere, până la pensionare. Ca bibliotecară, a organizat anual expoziții de cărți și prezentări de cărți, precum întâlniri ale cititorilor. În anii 80 a primit premiul întâi pentru activitatea sa de bibliotecară.

Doamna învățătoare Both Rákhel a părăsit rândul celor vii pe 11 ianuarie 2013. Foștii ei elevi, părinții acestora, precum foștii colegi, vorbesc cu mult drag despre dânsa.

Kele Erzsébet (67 ani): Doamna învățătoare Ráki era foarte îndrăgită și era un pedagog excelent. Deseori vizita familiile elevilor, precum a urmărit munca elevilor dânssei. Le-a permis elevilor foarte des să participe la scenete, aceste evenimente fiind semnificative pentru toată lumea. A organizat cercuri de lectură pentru adulți, care erau frecventate de femei, iar în timp ce acestea făceau lucru manual, doamna învățătoare le citea din romane. Își amintește cu drag și de scenetele celor din grupul de actorie. Toate erau evenimente de mare anvergură

Balázs Enikő (învățătoare, 57 ani): Doamna învățătoare Both Rákhel a întreprins o muncă excelentă de pedagogie, fiind modelul tinerilor pedagogi. Se puteau învăța multe de la dânsa și îi ajuta cu drag pe tinerii pedagogi în munca lor. A avut metode didactice foarte eficiente, ea "a predat cu o dragoste strictă". Tot corpul didactic a respectat-o pentru corectitudinea dovedită, precum munca depusă cu loialitate. Chiar și în ultimul an școlar a muncit cu empatia din anii de tinerețe ai pedagogiei

(Interviurile au fost întocmite de Both Petra, elevă în clasa a VI.-a.)

Interviu luat lui Benedek László (primar, 40 ani):

1. *Cum s-a numit învățătoarea dumneavoastră?*
Both Ráchel
2. *Câți ani v-a predat doamna învățătoare?*
Timp de 4 ani.
3. *Între ce ani școlari v-a predat?*
Între anii 1984-1988.
4. *Care a fost prima dumneavoastră impresie despre doamna învățătoare?*
O cunoșteam ce pe o învățătoare severă, însă care iunea copiii, deci prima mea impresia a fost una bună.
5. *Ați iubit-o pe doamna învățătoare?*
Da.
6. *Prin comparație cu alți învățători, cum o considerați pe doamna învățătoare?*
Severă, dar mereu ne venea în ajutor în rezolvarea problemelor.
7. *A existat vreo materie pe care a pus un accent mai mare doamna învățătoare?*
Da, limba română și matematica.
8. *Ce activități a organizat cu clasa?*
În afara orelor de curs, am învățat scenete, pentu ziua femeilor sau pentru alte evenimente. A organizat după amieze de ceai, cu scop de formare a unei echipe, încercând să creeze o clasă unită.

9. *În ce fel s-a ocupat de copiii cu o capacitate mai limitată?*
S-a ocupat de aceștia separat, dându-le sarcini distincte, pentru a putea să îi ajungă din urmă pe ceilalți și să învețe măcar noțiunile de bază.
10. *Acum că sunteți adult, cum vă amintiți de doamna învățătoare?*
Era o învățătoare severă, dar foarte bună la suflet, am rămas cu amintiri foarte plăcute legate de dânsa.
11. *A rostit vreo frază pe parcursul predării, care v-a marcat în mod special?*
Avea un stil de exprimare unic asupra faptului că este necesar să învățăm pentru că ne va ajuta când vom fi adulți, însă nu îmi mai amintesc cu exactitate.
12. *Acum că sunteți adult, aveți o opinie diferită în ceea ce privește modul de predare al doamnei învățătoare?*
Nu, nu mi-am schimbat părerea.
13. *Ați urmărit activitatea didactică a doamnei învățătoare și după ce nu i-ați mai fost elev?*
Da, nu a mai predat mult deoarece s-a pensionat, dar i-am urmărit activitatea.
14. *Doamna învățătoare a locuit în acest sat până s-a stins din viață?*
Da.
15. *A luat parte la evenimentele culturale organizate în sat?*
Da, a luat parte, a organizat și un cerc de actorie.
16. *Care este cea mai plăcută amintire pe care o aveți despre doamna învățătoare?*
Cred că atunci când m-a luat prima dată de mână, când ne învăța literele.
(Interviul a fost întocmit de Deák Csaba, elev în clasa a V.-a.)

Interviuri cu *Lőrincz Ildikó Katalin* (învățătoare, 40 ani) și *György Mária Melinda* (antreprenor, 40 ani):

1. *În ce clase v-a predat doamna învățătoare Both Rákhel?*
L.I.K.: Clasele 1-4.
Gy.M.M.: Ne-a predat în clasele 1-4.
2. *Ce fel de pedagog a fost?*
L.I.K.: Era foarte pregătită, severă, consecventă și munca sa era foarte precisă.
Gy.M.M.: A fost un pedagog foarte bun și sever.
3. *Cum ?*
L.I.K.: Foarte bine, explica în detaliu și niciodată nu trecea mai departe până nu înțelegeau toți despre ce vorbea.
Gy.M.M.: Explica foarte detaliat orice lucru, în așa fel încât și cel mai slab elev să înțeleagă.
4. *Ați iubit-o pe doamna învățătoare?*
L.I.K.: O iubeam. Era foarte severă și nu aveam o relație asemănătoare celei pe care o

au acum elevii cu profesorii, însă simțeam cu toții că suntem importanți pentru dânsa.

Gy.M.M.: Da, o iubeam.

5. *Acum că sunteți adult, cum vă amintiți de doamna învățătoare?*

L.I.K.: O consideram severă, însă m-a pregătit pentru clasele 5-8, învățându-mă ce este munca precisă și atentă. Când am crescut am înțeles că ceea ce făcea cu atât de multă severitate, a fost în interesul nostru.

Gy.M.M.: Mă gândesc cu drag la dânsa.

6. *A rostit vreo frază pe parcursul predării, care v-a marcat în mod special și vi-o amintiți chiar și acum?*

L.I.K.: Min frazele dânzei erau importante, nu am reținut doar una în mod special.

Gy.M.M.: Când învăț cu copiii, îmi amintesc mereu o frază a dânzei: că înainte de ”hogy” (*limba română: că*), se pune mereu virgulă. Considera că este foarte important să învețe toți copiii să scrie corect.

7. *A luat parte doamna învățătoare la evenimentele culturale organizate în sat?*

L.I.K.: Da, o condus mult timp biblioteca și cercul de actorie.

Gy.M.M.: Da, dânsa a condus și biblioteca.

8. *Care este cea mai plăcută amintire pe care o aveți despre doamna învățătoare?*

L.I.K.: Am participat mult pe scenă și acest lucru ne-a unit foarte mult.

Gy.M.M.: Faptul că ne-a predat cu drag, s-a întâmplat să o mai și supărăm, dar mereu ne-a iertat.

(Întrebările și interviul au fost întocmite de György Kamilla, elevă în clasa a V. -a.)

Căpâlnița se numără printre comunele care au un port popular distinct, care a fost utilizat și pe durata anilor guvernării de comunism. Portul secuiesc al femeilor a fost creat timp de mai multe decenii de croitoreasa Both Teréz.

Both Teréz (născută Orbán), s-a născut pe data de 29 martie 1921, în Căpâlnița. Au fost 12 copii în familie, din care au rămas în viață doar șapte, ea fiind cea mai mică dintre ei. Pentru a ajuta la traiul familiei, în anul 1937, a mers ca servitore în Sibiu, fiind încă tânără fată. Era talentată și îndemnatică, astfel angajatorii o iubeau și o respectau. Din salariul câștigat la Sibiu și-a cusut în anul 1938 propria ei rochie secuiască (această rochie există și acum).

Primul ei soț a fost Both János, care a decedat în război, în anul 1945. În anii grei de după război, a rămas singură cu o fetiță orfană, iar în anul 1946 s-a căsătorit cu Both Károly, cu care au muncit împreună în gospodărie. Copiii lor, Maria (născută în 1941) și Lajos (născut în 1947) au fost crescuți cu dragoste și cu respect pentru muncă.

În tinerețe, în anul 1956, Both Teréz a început să coase haine și pentru alții. La început a cusut cămăși pentru bărbați, lenjerie intimă, rochii pentru femei, iar la sfârșitul anilor 50 a început să coase rochii secuiești. Pentru fete a cusut fuste și veste din material roșu, alături de acestea cămășile secuiești, jupoanele și șorțurile. Îi plăcea lucrul manual, astfel croșeta ea însăși dantelele pentru cămăși, jupoane și șorțuri, și mai mult decât atât, broda personal pe șorțuri modele de garoafe. Tinerilor le cosea cămăși secuiești

În Căpâlnița mereu a existat portul populat secuiesc, în cadrul nunțiilor, sărbătorilor sau evenimentelor bisericesti, fetele tinere și femeile prezentându-se în port popular. În anii 60-80, aproape fiecare fată și băiat avea un port secuiesc mulțumită faptului că regimul comunist apus nu a interzis portul secuiesc nici în cele mai dure perioade, iar doamna învățătoare Balázs Irénke a întreprins o muncă acerbă și le-a îndrumat pe femei în cadrul cercurilor de lucru manual să păstreze portul popular. Tanti Teréz cosea cu sârguință rochiile, fără a simplifica sau a modifica portul original. Pentru dânsa, faptul că a cusut portul secuiesc, a fost ca o rugăciune, o iubire sinceră pentru poporul secuiesc. În sat nu prea există familie care să nu dețină un veșmânt cusut de dânsa.

În tinerețe, alături de cusut, mai cultiva, împletea și țesea cânepă. A păstrat obiceiurile tradiționale moștenite de la părinți, pregătindu-i zestrea fiicei sale.

A considerat că este o responsabilitate să dea mai departe știința cusăturii portului secuiesc unei tinere croitorese. Tanti Teréz a cusut până la vârsta de 85 de ani, când meseria dânsa a fost preluată de Péter Edith.

Tanti Both Teréz s-a stins din viață pe data de 29 martie 2011, la vârsta de 90 de ani.

În sat mulți îi păstrează amintirea și vorbesc cu drag despre ea.

Péter Edith (croitorează, 44 ani):

A învățat meseria de croitorie de la tanti Both Teréz și deja de 13 ani coase singură portul secuiesc. La început a ajutat-o pe tanti Teréz și a învățat treptat pașii după care se coase un port secuiesc. Tanti Teréz a fost o învățătoare deosebită, explicând cu mare profesionalism tertipurile croirii și învățând-o cum sa facă lucru precis și temeinic. Nu modifică cele învățate, coase în continuare modelul vechi pe care îl cosea și tanti Teréz în tinerețe. Nu folosește dantelă din comerț, ea făcând broderiile manual, la fel și modelul cu garoafe, asemenea maestrei ei, pe care o respectă nespus. Până în ziua de azi, le coase fetelor tinere fustepentru portul popular din țesătură de culoare roșie, iar tinerelor femei pe culorile bordo-negru, albastru-negru, verde-negru, maro-negru. Durează în jur de două săptămâni să croiască și să coase o rochie, iar dantelarea unei fuste durează o săptămână. Anual coase aproximativ 20 porturi populare pentru femei, alături de care mai coase și cămăși și veste bărbătești. Din păcate nu există nici o fată tânără care să învețe această meserie, li se pare mult prea migăloasă

O respectă nespus de mult pe tanti Teréz, se gândește la ea de fiecare dată când coase unport popular.

(Conversație purtată și notată de Both Renáta, elevă în clasa a VII.-a.)

Fațada spirituală de azi a localității Căpâlnița ar fi mult mai săracă și restrânsă fără colecția de obiecte tradiționale ale doamnei învățătoare Balázs Irénke, ce reprezintă materialul de azi al casei tradiționale, precum grija purtată de aceasta pentru aceste obiecte și atenția dânzei pentru ca acestea să nu se piardă, fără munca didactică a doamnei învățătoare Both Rákhel pentru păstrarea culturii tradiționale și educarea culturală a tinerilor timp de mai multe decenii, și bineînțeles fără porturile populare cusute de tanti Both Teréz, prin care aceasta s-a identificat cu cunoștința națională, corectitudinea umană și strămoșii neamului secuiesc.

Materialul ce stă la baza lucrării a fost colectat de către György Kamilla și Deák Csaba, elevi în clasa a V-a, Both Petra, elevă în clasa a VI-a și Both Renáta, elevă în clasa a VII-a. activitatea de colectare, redactarea lucrării, precum verificarea acesteia a fost îndrumată și efectuată de doamna profesoară Bálint Irma.

Îndrumătorul profesional al lucrării: istoricul Mihály János.

Bibliografie:

Orbán Balázs: *A székelýföld leírása (Descrierea ținutului secuiesc)*, Pest, 1868, comisia Ráth Mór

Mihály János: *Gyalogosan a két Homoród mentén (Pe jos pe linia celor două Homoroduri)*, Editura Centrului Tradițional al județului Harghita/Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont kiadása, 2010

Balázs Irén: *Kápolnásfalu monográfiája (Monografia satului Căpâlnița)*, Editura Alutus, Miercurea Ciuc/Alutus kiadó Csíkszereda, 1996

Hermann Gusztáv Mihály: *Az udvarhelyszéki Havasalja kiváltságos települései: a két Oláhfalu és Zetelaka*, Carte memorială pentru aniversarea de 80 de ani de la nașterea lui Imreh István, Societatea Muzeului Transilvaniei, Cuj, 1999

Gróf Teleki József: *Úti jegyzések (Note de pe drum)*, notate de Domokos Pál Péter, Institutul de Imprimare Gloria, 1937